

CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA MEDALIONUL CU CAMEE DE LA DROBETA TURNU-SEVERIN, JUD. MEHEDINȚI

Ana Cristina HAMAT¹

Abstract: The present paper wishes to bring back into discussion a special artifact – a glass cameo, in order to restore and complete the historical information based on the recent bibliography. The item is a gold necklace with a medallion made from one golden frame which held a cameo. This special glass cameo is engraved with the image of Hercules tying Cerberus, and was discovered in ancient roman town of Drobeta- today DrobetaTurnu-Severin (Mehedinți County) being currently kept in the collection of the National Museum of History of Romania and dated in the time of Gordian the III reign or in the first years of Flip the Arab's reign.

Keywords: Roman Dacia, glass cameo, Hercules, Cerberus, midlle of the IIIrd century AD.

Introducere

Fiind o piesă încadrată la categoria tezaur, încă de la momentul găsirii, ea a devenit obiectul dorinței pentru colecționarii faimoși ai timpului, fiind în final achiziționată de către dr. G. Severeanu și inclusă în valoroasa colecție de antichități a acestuia. Nu știm exact cum a intrat colecționarul în posesia cameei, însă știm că zona orașului modern Severin, intrase, începând cu secolul XIX, în atenția colecționarilor, având în vedere faptul că extinderea orașului modern scoteau la lumină tot mai multe ruine și piese antice.

După moartea lui G. Severeanu, soția îi împlinește ultima dorință și donează, începând cu 1939, valoroasa colecție către Muzeul Comunal București, viitorul Muzeul Municipiului București². Obiectul amintit apare în registrul general de inventar RGI al MMB³ la poziția 20884/1949 – categoria *Obiecte de aur, Donațiunea Severeanu*. Fiind o piesă valoroasă, aceasta se afla probabil în afara țării, pentru a fi păstrată pe perioada războiului și prin urmare a fost donată după sfârșitul războiului și întoarcerea în țară. Este important de menționat faptul că în RGI din 1949, ea apare cu loc de descoperire din Parcul Rozelor⁴, informație despre care astăzi știm că nu este conformă cu condițiile descoperiri. Confuzia asupra locului de descoperire, datorată faptului că nu a fost verificată bibliografia mai veche, este preluată în literatura științifică mai recentă⁵.

¹ Aducem mulțumiri pentru ajutorul acordat, conducerii MNIR București și kolegei noastre, dr. Alis Dumitrașcu.

² <http://muzeulbucurestiului.ro/muzeul-george-severeanu.html>.

³ Registrul General de Inventar de la Muzeul Municipiului București.

⁴ Suntem recunoscători și mulțumim pe această cale direcțiunii și colegilor de la MMB, pentru tot ajutorul oferit în a elucida soarta medalionului în perioada 1896–1967. Mulțumim mai ales colegului V. Opriș pentru discuțiile interesante avute pe tema piesei.

⁵ Bălăceanu 2002, p. 145–146; Bălăceanu 2006, p. 81; Benea 2008, p. 138; Hamat 2011p. 123–124, nr. cat. 217.

O primă publicare are loc în 1923, unde apare contextul descoperirii, inventarul și o fotografie bună a colierului cu medalion⁶. Articolul apare într-o publicație de profil și este scris de către dr. V. Antonescu, una dintre mințile cu aplecare spre cultură și în același timp cu o mare greutate politică⁷, numismat și pasionat de piese arheologice, cu alte cuvinte colecționar. Cu siguranță cameea a atras atenția ochiului format al acestuia și cred că la 1923, ea nu intrase încă în colecția Severeanu și mai mult ca sigur se afla, încă, pe piața antichităților. Aceasta este și una dintre explicațiile plauzibile pentru informația din RGI al MMB.

În 1967, piesa este publicată de către M. Gramatopol și V. Crăciunescu, ca făcând parte încă din această colecție⁸.

Colierul cu medalionul a fost transferat în perioada următoare către MNIR, mai precis în anul 1973, în colecția căruia se află și în prezent.

Context de descoperire

Una dintre cele mai spinoase probleme ale piesei noastre, o reprezintă locația exactă a descoperirii. Autorii din bibliografia mai târzie, cum sunt M. Bălăceanu și D. Benea, preiau locația scrisă în RGI MMB și anume Parcul Rozelor. Prima sursă menționează însă, că această camee face parte din inventarul unui sarcofag, descoperit la nr. 147 pe Calea Traian, stradă situată mai sus decât parcul. După atâta timp scurs de la descoperire, rămâne totuși un mister, mențiunea aflată în RGI MMB. Nu știm cum a fost ea notată și de ce V. Antonescu menționa cu detalii alt loc de îngropăciune. Presupunem că el a văzut piesa pe piața antichităților și probabil că a avut acces la informații care erau deja pierdute în momentul în care piesa a intrat în colecția Severeanu.

Conform publicării de la 1923, piesa a fost descoperită în 1896, cu ocazia unor săpături în curtea d-lui. Metzger, la adresa Drobeta Turnu – Severin, Calea Traian, nr. 147. La 2 m adâncime a apărut un cavou de cărămidă cu boltă, de 2x1x0,50 m, în care se afla un sarcofag de piatră. În interior s-au găsit resturile unui schelet și mai multe podoabe, alături de piesa noastră, precum și 2 monede⁹. Setul de bijuterii funerare este completat de două brățări de aur și o diademă de coral, care însă s-au pierdut din păcate.

Una dintre monede este un bronz de la Gordian III, cu legenda *Gordianus Pius Felix AUG(ustus)*, iar pe revers *P(rovincia) M(oesia) S(uperior) COL(onia) VIM(inacium)*.

A doua monedă este din bronz aurit, fiind o piesă mai veche decât prima, emisă în Niceea și având legenda pe avers *AY.CEB. AΛΕΞΑΝΔΡΟC*, iar pe revers *NIKAI/CΩN* între trei vexilla¹⁰. Ce-a de-a doua monedă avea și o tortiță, fiind transformată în medalion. În lipsa pieselor, legende notate de către autorul articolului trebuie privite prin prisma bibliografiei moderne¹¹.

Este știut faptul că orașul modern Drobeta Turnu – Severin a fost înființat în 1833 și cuprindea în teren suprafața dintre străzile contemporane, Smârdan și Cicero. De la momentul 1833, orașul s-a dezvoltat și a crescut constant. În 1866 se făceau deja demersuri pentru extinderea lui spre est¹².

Strada Traian, numită și *strada mare*, era și este principala arteră a orașului, tăind în două orașul actual de la intrarea dinspre Orșova și până în nordul castrului. În prezent, numărul 147,

⁶ Antonescu 1923.

⁷ Trohani 2012, p. 234.

⁸ Gramatopol/ Crăciunescu 2008, p. 192, nr. cat. 160.

⁹ Antonescu 1923, p. 14.

¹⁰ Antonescu 1923, p. 14.

¹¹ Vojvoda 2017; Vojvoda 2017a; Muntean 2017, p. 109–11.

¹² Benea 1977, p. 137.

coincide aproximativ cu numărul 147 de la 1896, locația aflându-se cumva la limita orașului roman¹³ (Pl. I, II). În apropierea numărului 147, pe calea Traian, la numărul 150, au fost descoperite în 1972 urmele unei construcții civile cu zid din piatră de râu și cărămidă, legată cu mortar. Una dintre cărămizii purta ștampila legiunii a V-a Macedonica¹⁴. Alte descoperiri, de această dată de artefacte, au fost semnalate și de către M. Stângă cu ocazia cercetărilor pentru introducerea canalizării¹⁵.

Descriere. Încadrare tipologică și cronologică

Bijuteria de față, este una dintre cele mai importante exemple ale orfevrăriei romane, fiind în același timp și un minunat exemplu al glipticii din perioadă Principatului în Dacia. Corpul colierului este realizat sub formă de lanț lucrat din zale pe care sunt înșirate pendants din mărgelile de agat – cilindrice și polifațetate. În partea opusă sistemului de închidere, astăzi lipsă, se află inserat un disc cu o panglică sudată median, înnodată asupra acestuia. Colierul este completat cu un medalion care ține încastrată o camee din sticlă pe care este reprezentată una din muncile lui Hercules¹⁶.

Medalionul se încadrează în varianta III. 1. a 2.2 – medalion de colier cu casetă sau ramă în cadrul tipologiei pentru Dacia Superior¹⁷. Un alt medalion încadrat în acest tip, a fost găsit în apropiere, la Dierna¹⁸, fiind lucrat în aur și având încastrată o gemă cu reprezentarea lui Sol în quadrigă.

Medalionul de la Drobeta este lucrat din aur și completează un colier care are în componență și mărgelile de agat. Cameea din pastă de sticlă cu relief alb pe fond închis, poartă reprezentarea lui Hercules în luptă cu Cerberus, așa a fost ea identificată de-a lungul timpului de către cei care s-au aplecat asupra ei. Rama este lucrată sub forma unei borduri de formă torsionată¹⁹, regăsită la mai multe piese provenite de la Viminacium și datate între secolele II- IV²⁰, dar și la Aquincum – în acest caz fiind vorba despre piese datate în secolul al III – lea²¹. Colierul cu pendentiv, se încadrează foarte bine stilului policrom²² și ar putea proveni dintr-un atelier de la sud de Dunăre²³. Din punct de vedere tipologic, cameea a fost probabil executată în perioada de la sfârșitul secolului al II-lea sau chiar la începutul celui de-al III-lea, în momentul în care cultul lui Hercules înflorește în timpul dinastiei Severilor²⁴ și până la jumătatea secolului al III-lea. Deși există analogii mai timpurii ale acestui tip de reprezentare, este puțin probabil ca piesa noastră să fi fost executată mult mai devreme, datorită în primul rând faptului că ea este executată din sticlă. Așa cum se va vedea mai jos, gemenii și cameele din sticlă cu acest tip de reprezentare sunt mai târzii decât cele realizate din materiale semiprețioase.

¹³ Planul orașului realizat de către inginerul N. Cucu în 1893, arată foarte clar, că cel puțin partea sudică a orașului, nu a suferit modificări în materie de tramă stradală, vezi Cucu 1893.

¹⁴ Benea 1977, p. 136.

¹⁵ Stângă 2008, p. 103.

¹⁶ Bălăceanu 2002, p. 145–146; Bălăceanu 2006, p. 81; Benea 2008, p. 138; Hamat 2011, p. 123–124, nr. cat. 217.

¹⁷ Hamat 2011, p. 123–124, nr. cat. 217.

¹⁸ Hamat 2011, nr. cat. 246.

¹⁹ Modul de susținere al cameei este identic cu cel al unei camee cu imaginea Orbianei de la Viminacium aflată în Muzeul din Belgrad, vezi Popović 2001, fig. 17, 18, 8; Popović 2003, p. 56, fig. 19.

²⁰ Popović 2001, p. 42.

²¹ Facsády 2009, p. 117, nr. cat. 242.

²² Stilul policrom alături de strălucirea aurului, frumusețea pietrelor prețioase și semiprețioase în mai multe culori și texturi, vezi Hamat 2013.

²³ Viminacium, Ratiaria sau Novae sunt pomenite ca și posibile centre de către I. Popović, vezi Popović 2001, p. 42–43; Popović 2003, p. 57; Golubović 2004, p. 88.

²⁴ Popović 2001, p. 43.

Pe camee este redată în relief alb pe fond negru, ultima dintre muncile lui Hercules, supunerea și aducerea lui Cerberus, subiect pentru variate abordări în arta romană cât și al unei serii gliptice, din care face parte și piesa noastră. O corecție importantă rămâne de făcut, piesa prezintă momentul legării de gât a lui Cerberus cu o funie, pentru a fi adus lui Euristeu. Animalul monstruos se luptă, capetele lui se află în strânsoarea lațului pe care eroul i l-a pus deja pe gât. Cu dreapta, eroul strânge lațul a cărui funie se observă tensionată în mâna sa. Corpul bestiei se află sub unul dintre genunchii acestuia, care o ține astfel culcată la pământ, în timp ce celălalt genunchi se sprijină pe sol, iar partea superioară a corpului se înclină în față, deasupra animalului, pentru a-l supune. Deși pe piesa noastră nu se mai observă, din cauza rulării sau a tiparului prost, însă datorită analogiilor știm că blana leului atârna în spatele lui Hercules, iar ghioaga se află sub picioarele acestuia. Din păcate, în prezent partea de jos a cameei este doar o masă amorfă care nu prea lasă să se ghicească mai nimic.

O astfel de reprezentare regăsim și pe un relief de la Narbonne – Gallia, unde Hercules este deja învingător și îl târăște pe Cerberus legat cu o funie²⁵. Pe un sarcofag din Asia Mică, datat în perioada elenistică, îl regăsim pe erou târându-l pe Cerberus de funie²⁶. Un alt monument funerar, aflat în prezent la muzeul din Trier poartă același tip de reprezentare, acesta fiind datat în secolul II AD.²⁷. Cerberus stând cuminte în lanț lângă piciorul eroului care vorbește cu Alcesta, se află pictat pe unul dintre pereții catacombelor de pe Via Latina de la Roma, această scenă fiind datată în secolul IV²⁸. Emisiuni monetare cu supunerea lui Cerberus și legarea lui de către erou au fost bătute în Bithynia la Heraclea Pontica în timpul lui Traian și al lui Gordian al III-lea, dar și la Alexandria în timpul lui Antoninus Pius, în Moesia Inferior la Callatis în timpul lui Filip Arabul, în Pannonia la Siscia în timpul lui Probus, în Thracia la Hadrianopolis în timpul lui Gordian al III –lea și la Perinthus în timpul lui Geta și a lui Gordian al III-lea, în Mysia în timpul lui Gordian al III-lea. O bună analogie o reprezintă un aureus bătut în timpul lui Probus la Siscia, acesta având pe revers imaginea lui Hercules îngenunchiat pe corpul căprioarei lui Artemis, legând-o²⁹. Prezența pe monedele mai târzii, de secolul al III-lea, poate avea legătură cu programul propagandei imperiale, acest tip iconografic în care apare munca a XII-a, apare cel mai des folosit în timpul lui Gordian al III –lea. Pe geme însă, este foarte greu de probat această afirmație, chiar și atunci când este vorba despre cameea de la Berlin³⁰.

Ciclul reprezentărilor luptei lui Heracles cu Cerberus cuprinde scene variate, de la lupta efectivă, la legarea lui Cerberus, prezentarea acestuia de către un Hercules Victor- în picioare sau așezat și mai ales Hercules în mers și trăgându-l după el pe Cerberus, sau Hercules cu Cerberus înlanțuit stând în compania unor alte personaje.

În lumea greco-romană, așa cum am văzut și din cele câteva exemple de mai sus, ce-a de-a douăsprezecea muncă a devenit foarte populară în artă, datorită atât conotațiilor atribuite, cât și

²⁵ <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/hercules-and-cerberus-from-a-relief-in-narbonne-france-news-photo/1162777339?adppopup=true>

²⁶ <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/hercules-with-cerberus-from-a-sarcophagus-in-asia-minor-news-photo/586342796?adppopup=true>

²⁷ https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/relief-from-mausoleum-of-hercules-chaining-cerberus-c2nd-news-photo/918985256?adppopup=true&uiLoc=thumbnail_more_search_results_adp

²⁸ <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/alcestis-in-front-of-hercules-and-cerberus-fresco-via-news-photo/157408121?adppopup=true>

²⁹ <https://www.acsearch.info/search.html?term=herakles%20cerber&category=12&en=1&de=1&fr=1&it=1&es=1&ot=1&images=1&thesaurus=1&order=0¤cy=usd&company=>

³⁰ Gołyńskiak 2020, p. 185.

a popularității de care s-a bucurat semizeul. În artele minore, ea a dus la nașterea unei serii glip-tice, centrată pe muncile lui Hercule și girată și de prezența unui gravor celebru, așa cum era Dioskourides. Ce-a de douăsprezecea muncă însă este reprezentată mai rar în gliptică³¹, spre deosebire de omorârea leului din Nemea, așa cum se poate vedea și din listarea analogiilor pentru piesa noastră. Ea apare atât pe geme cât și pe camee, cele mai celebre piese fiind cele deținute de muzee mari, este vorba despre cameele din sardonix și sticlă păstrate în colecții celebre cum sunt cea a muzeului din Berlin, cea a Ecaterinei a II-a de la Ermitaj, alături de piesele păstrate la Viena.

Astfel, cea mai cunoscută analogie pentru cameea noastră este o piesă aflată în prezent la muzeul din Berlin. Aceasta este o camee identică, relizată din sardonix și expusă în Berlin la Altes Museum, fiind atribuită lui Eutyches fiul lui Dioskurides, sau chiar acestuia din urmă³². Ea are semnătura ΔΙΟΚΟΥΠΙΔΟΥ, fiind gravată în atelierul artistului de curte al lui Augustus și prin urmarea fost datată în primii ani ai Principatului³³. Despre această camee există câteva *legende arheologice* foarte interesante, una dintre cele mai cunoscute ține chiar de locul descoperirii. Se presupune că ea a fost descoperită la Roma în secolul al XVI-lea. O altă se referă la o posibilă inspirație pentru ea și prin urmare pentru acest tip în general, revendicată din arta statuară, mai precis este vorba despre o statuie a lui Lysippos³⁴.

O altă analogie faimoasă, este o camee romană din agat, de proveniență necunoscută, aflată în prezent în colecțiile Muzeului Ermitaj³⁵ și datată între sec. I. BC. și sec. I. AD.³⁶. La fel ca și cameea de la Berlin, care vine din colecții nobiliare private, și această camea s-a aflat în colecția împărătesei Ecaterina a II-a.

O a treia piesă se află în colecțiile muzeului din Viena³⁷, fiind descoperită la Ulpia Traiana, cu nr. inv. XI 880³⁸. Din păcate, nu avem și alte date cu privire la piesă, însă remarcăm calitatea superioară celei de la Drobeta. Tot în colecțiile Kunsthistorisches Museum se află și o gemă din carneol achiziționată din zona Aquileia și datată în secolul I BC³⁹.

De asemenea, o altă analogie regăsim într-o piesă care se află în prezent la vânzare pe un mare site de licitații, aceasta fiind o intalie din sticlă datată în secolele I BC.- I AD⁴⁰, sau la ocamee de sardonix aflată în colecția Metropolitan Museum. Cea din urmă, nu are cunoscut locul de descoperire și a fost datată în aceeași perioadă⁴¹. O gemă din sticlă neagră, aflată în prezent în colecția British Museum poartă și ea același tip de reprezentare, fiind datată între secolele I- III AD⁴². Supunerea lui Cerberus se regăsește și pe o gemă de sticlă gălbuie descoperită tot pe

³¹ Spre deosebire de restul domeniilor artistice unde este mai populară.

³² Gramatopol 1991, p. 57; Zwierlein-Diehl 2007, p. 413, nr. cat. p. 462.

³³ <https://artsandculture.google.com/asset/roman-kameo-heracles-and-cerberus-dioskurides/gAFI-SUv1nFNP1g>; Middleton 1891, p. 86.

³⁴ Henig 1975, p. 101.

³⁵ Piesa are nr. 63 în cadrul catalogului digital, vezi http://www.hermitagemuseum.org/html_En/index.html

³⁶ http://www.hermitagemuseum.org/fcgibin/db2www/descrPage.mac/descrPage?selLang=English&indexClass=NUMISMATICS_EN&Query_Exp=%28WOA_TYPE+%3D%3D+%22Engraved+Gemstones%22%29+AND+%28WOA_CNTR_ORG+%3D%3D+%22Ancient+Rome%22%29&PID=K4716&numView=1&ID_NUM=63&thumbFile=%2Ftmplobs%2FLT%24UC9SODDEAG13Y6.jpg&embViewVer=last&comeFrom=browse&check=false&sorting=WOA_NAME%5EWOA_AUTHOR&thumbId=6&numResults=119&author=

³⁷ Zwierlein-Diehl 2007, p. 414, nr. cat. 463.

³⁸ Florescu/ Miclea 1979, p. 82, nr. cat. 6, fig. 230.

³⁹ <https://www.khm.at/objektdb/detail/59852/>.

⁴⁰ https://www.vcoins.com/en/stores/marti_classical_numismatics/258/product/roman_glass_intaglio_imitating_nicolo_hercules_tying_up_cerberus/999009/Default.aspx

⁴¹ Richter 1956, no. 637, 128, pl. 72.

⁴² British Museum no. 1923,0401.730, vezi https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1923-0401-730; Walters 1926, 3145.

teritoriul Britanniei romane la Durnovaria-Dorchester, Dorset⁴³ și pe o alta din sticlă neagră, datată în secolul al III-lea și descoperită la Lilley în Hertfordshire⁴⁴.

Motivația folosirii acestui tip de reprezentare, este foarte stufoasă, în sensul în care există mai multe piste de urmat care duc spre mai multe posibile explicații. Cea mai simplă dintre acestea, este explicația că lupta lui Hercules cu Cerberus reprezintă în plan concret lupta dintre viață și moarte, bine și rău, lumină și întuneric. Prin urmare, această scenă avea în primul rând un rol apotropaic. Hercules este eroul care apără oamenii de rău, fiind din acest motiv foarte îndrăgit de către aceștea. Pe aceste considerente, imaginea sa alături de simbolul măciucii și al nodului lui Hercules a fost folosită în arta bijuteriilor pentru a decora gume și camee, cercei, inele, lanțuri și coliere, pandantive, între secolele I-IV și având o arie de răspândire care cuprinde tot cuprinsul Imperiului⁴⁵. Coborârea lui Hercules în infern și înfrângerea lui Cerberus, este privită și ca o metaforă pentru înfrângerea morții și din acest motiv a fost folosită pentru a decora monumentele funerare, de la altare la sarcofage sau chiar fresce care decorau catacombele de pe Via Latina, din Roma. Coborârea în infern, este făcută în mitologia greco-romană de foarte puțini eroi, doar doi dintre aceștea reușesc să îl înfrângă pe Cerberus, Orfeu prin muzică și Hercules prin forță brută. Luând în considerare cele prezentate mai sus, înțelegem mai bine motivul prezenței lui Hercules în cadrul misterelor de la Eleusis. Calea pe care acesta o urmează înainte de a coborâ în infern⁴⁶, devine din acest motiv calea inițiatului, mai ales că eroul însuși își săvârșise purificarea inițială la Eleusis, devenind astfel inițiat în misterele minore⁴⁷. Lupta cu bestia este, din această cauză, una dreaptă și este câștigată și datorită purificării rituale în cadrul misterelor⁴⁸. În urma ducerii la bun sfârșit a ultimei muncii, învingătorul lui Cerberus a devenit chiar învingătorul morții, dobândind nemurirea zeilor în memoria colectivă⁴⁹.

Discuți separat, Hercules, este o divinitate populară în rândurile armatei, în Britannia dar și pe limes-ul dunărean, reprezentările sau mențiunile eroului apar mai ales în situri legate de armată⁵⁰. Pentru zona Daciei, la finalul anilor 70' ai secolului trecut, M. Bărbulescu inventaria 52 de inscripții și 85 de monumente figurative inclusive gume⁵¹, număr modificat în 2003 la 90⁵². Statistica a fost completată cu alte tipuri de reprezentări, odată cu trecerea timpului⁵³. Așa cum am amintit și mai sus, el este o divinitate cu multe fațete și prin urmare cu multe atribuții, fiind însă prin excelență o divinitate militară, exponentă a forței fizice, apărător de primejdiile luptei, dar și protector al bogățiilor pământului, protector al apelor termale, vindecător, păzitor al porților și ocrotitor al casei și al patrimoniului precum și al bunăstării familiale, protector al negustorilor, zeul al sclavilor, pazinc, protector și conducător al sufletelor morților, precum și protector al casei imperiale⁵⁴.

Remarcăm însă faptul că nu există în Dacia nici o reprezentare în artă a tipului exact, prezent pe cameea de la Drobeta. Există, în schimb, două cazuri în care apare lupta și prindere-a lui

⁴³ Henig 1975, p. 101.

⁴⁴ Marshman 2015, p. 284.

⁴⁵ Hamat 2011a; Faraone 2013.

⁴⁶ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, IV, 25.

⁴⁷ Plutarch, *Theseus*, 30; Pseudo-Apollodorus, *The Library*, II, 12.

⁴⁸ Euripides *Heracles Mad*, 602–614.

⁴⁹ Bărbulescu 2003, p. 282.

⁵⁰ Henig 1975, p. 93; Kaic 2012, p. 806–807.

⁵¹ Bărbulescu 1977; Bărbulescu 1978.

⁵² Bărbulescu 2003, p. 179.

⁵³ Bărbulescu 2003, p. 166; Nemeti 2005, 137–141; Ota 2006; Marinoiu/ Hamat 2020; Țeposu-Marinescu, Pop 2000; Piso 2001, p. 81–82, nr. 101 și 66–68, nr. 66; Ciobanu 2018; Diaconescu 2018.

⁵⁴ Bărbulescu 1978, p. 228–230; Lipka 2009, p. 74; Ciobanu 2018, p. 38.

Cerberus. În primul dintre acestea, pe un relief, descoperit la palatul Augustalilor de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, există posibilitatea să fi existat și reprezentarea celor doisprezece munci, în opinia lui M. Bărbulescu. Din păcate el s-a păstrat fragmentar. Un al doilea caz îl reprezintă un relief în două registre, descoperit la Tibiscum și care avea reprezentate probabil toate muncile lui Hercules. Pe el se mai poate observa și reprezentarea capturării lui Cerberus⁵⁵.

Cerberus pe de altă parte este convocat și în magia sexuală⁵⁶, fiind prezent inclusiv în blestemele asociate cu folosirea *tabelladefixiones* pentru lumea greco-romană⁵⁷. Pe geme el apare mai rar, singur, cu Serapis sau cu Hercules în alte ipostaze decât cea de față, sau mai rar cu Orfeu.

Concluzii

Așa cum se vede, din analogiile enumerate mai sus, tipul Hercules legându-l pe Cerberus este unul destul de rar în materie de descoperiri gliptice, însă foarte longeviv, astfel de piese fiind cartate în perioada secolelor I BC. - III AD. Cu toate acestea, seria gliptică poate fi numită una de succes, modelul antic fiind copiat și de către gliptica italiană a secolelor XVI- XVII- e⁵⁸ și până în secolul al XIX- lea⁵⁹. Modelul antic servește maeștrilor renascentiști și moderni, așa cum știm și din memoriile lui Benvenuto Cellini sau din numeroasele camee moderne montate în bijuterii. Cellini relatează despre o camee cu o astfel de reprezentare, dezgropată la Roma și care i-a fost arătată lui Michelangelo. Celebrul artist ar fi spus despre ea că este cea mai minunată operă de artă pe care a văzut-o. J. H. Middleton credea că aceasta este de fapt cameea aflată în prezent la muzeul din Berlin⁶⁰. Este important de menționat și faptul că două dintre cameele și gemele cu o astfel de reprezentare, au fost găsite în Dacia.

Piesa descoperită la Drobeta aduce în discuție și faptul că la un moment dat, orașul antic trebuie să fi fost încercuită aproape complet de necropolă. D. Benea inventaria în 1975 patru zone cu necropolă romană și anume:

- Necropola de Sud- Vest, pe drumul Diernei-Portul – Drobeta cu parcul Rozelor;
- Necropola de Sud- Est, ogașul Tăbăcarilor- str. Panduri- Castru;
- Necropola de Est, pe drumul Drobeta- Ad Mutrium-Pelendava;
- Necropola de Nord-Nord – Vest pe calea Târgu Jiu⁶¹.

Astfel, mormântul de pe strada Traian, în care a fost descoperită și piesa noastră, completează seria necropolelor inventariate de către D. Benea, descoperirea aflându-se între necropola de Nord-Nord – Vest și necropola de Sud- Vest.

În ceea ce privește datarea și atribuirea piesei, spre deosebire de doamna M. Bălăceanu, care a publicat acest colier, atribuind piesa atelierului de la Drobeta și a datat-o în sec. II- III⁶², înclinăm să credem că este mai degrabă vorba despre un produs importat probabil de la sud- de Dunăre, posibil lucrat în atelierele de la Viminacium și datat în prima jumătate a secolului al III-lea. Cu siguranță însă, cameea este mai veche decât colierul, posibil un obiect refolosit sau chiar o piesă dragă și prețioasă, datată între finalul secolului II-lea și jumătatea secolului al

⁵⁵ Bărbulescu 1978, p. 226–227.

⁵⁶ Zellmann-Rohrer 2016, p. 57.

⁵⁷ Collins 2008, p. 83.

⁵⁸ <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/hercules-and-cerberus-published-circa-1599-1622-engraving-news-photo/1183361576?adppopup=true>; https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_2010-5006-999; Aschengreen, Boardman 2008, p. 204, 206, 276.

⁵⁹ Aschengreen, Boardman 2008, p. 204.

⁶⁰ Middleton 1891, p. 86.

⁶¹ Benea/ Tătulea 1975, p. 674–675.

⁶² Bălăceanu 2002, p. 146.

III-lea. Spre obiecte tezaurizate din diverse motive și refolosite, ne duce cu gândul și una dintre monede și anume moneda bătută la Niceea anterior momentului înmormântării și transformată în medalion. Prezența ei în cadrul inventarului funerar, se leagă mai mult de moda pandantivelor monetare și mai puțin de demonstrarea apartenenței la ideologia imperială sau cel puțin, acest pandantiv luat singur, nu indică altceva. În ansamblu, inventarul dovedește o cunoaștere și folosire subtilă a conotațiilor politice și sociale asociate pieselor. Folosirea monedei emisă la Viminacium împreună cu cea de la Niceea, atestă situația specială în care se afla Dacia, vizibilă prin studiul situației monetare a acesteia, în prima jumătate a secolului al III-lea și mai ales în timpul domniei lui Gordian al III-lea⁶³. Alegerea celor două monede și a medalionului pentru inventarul funerar sugerează nu numai cunoașterea ideologiei imperiale, ci și asumare a acesteia, iar datarea monedei bătută de către monetăria de la Viminacium, restrânge cronologia mormântului undeva între 239–244⁶⁴, în timpul domniei lui Gordian al III-lea, prin asociere cu colierul, sau cel mai târziu, în timpul domniei lui Filip Arabul.

Inventarul mormântului lămurește în mare și controversa asupra locului de îngropăciune. Spun în mare, pentru că este foarte clar, colierul provine din acel mormânt descris de către V. Antonescu, el se încadrându-se perfect în cadrul acelui inventar, așa cum am și văzut. Prin urmare, din acest punct de vedere, relatarea este adevărată. Mai rămâne însă o problemă de rezolvat, Parcul Rozelor sau Calea Traian nr. 147. Nu cred că vom ști cu siguranță niciodată. Înclin să cred că e vorba despre adresa de pe Calea Traian. Piesa, foarte valoroasă, a fost probabil de la început achiziționată de către un colecționar care și-a notat locația, colecție unde este văzută de către V. Antonescu. Ulterior, ea ajunge în colecția Severeanu, informația despre contextul descoperirii fiind mult alterată fie la intrarea în această colecție, fie la predarea ei către MMB.

O altă necunoscută este legată de funcționalitatea exactă a piesei. Este clar că avem de-a face cu un medalion, însă el decora un colier sau poate un lanț de corp de tipul catellae. Adevărul este că în prezent se mai păstrează foarte puțin din lanț, așa cum arată și fotografiile de la 1923. Acesta este motivul pentru care îi spunem astăzi medalion de colier. Dacă privim cu atenție fotografiile din 1923, constatăm că ar putea fi vorba și despre un lanț pentru împodobirea corpului. Din păcate, părțile lipsă fac imposibilă identificare cu exactitate a funcționalității acestuia.

Cu privire la identitatea defunctului, se poate afirma pe baza inventarului că este vorba despre o tânără, care a fost îngropată cu brățări pereche, o coroană funerară și colierul cu medalion împreună cu un alt medalion monetar și o a doua monedă, aceasta din urmă ca plată pentru luntraș. Prin urmare avem de-a face cu o tânără care provine dintr-o familie cu stare, asociată cu cele mai înalte cercuri de conducere ale orașului, posibil dintr-o familie de militari sau chiar de negustori. Nu cred că în acest moment mai stă în picioare discuția despre dovada unui caz de creștinism timpuriu, așa cum sugerea M. Bălăceanu⁶⁵. Povestea vieții defunctei se încheie undeva în timpul domniei lui Gordian al III-lea sau cel mai târziu în timpul primilor ani de domnie a lui Filip Arabul. Îngrijită ca și în timpul vieții, ea a fost depusă cu tot inventarul său, spre odihnă veșnică, în necropola orașului de lângă Dunăre. Aici a rămas în liniște deplină până la prima lovitură de cazma din anul 1896, când începe povestea colierului a cărui camee era gravată cu imaginea lui Hercules legându-l pe Cerberus.

Și încă odată ... moartea a fost înfrântă!

⁶³ Muntean 2017, p. 109–111.

⁶⁴ Vojvoda 2017; Vojvoda 2017a, p. 133.

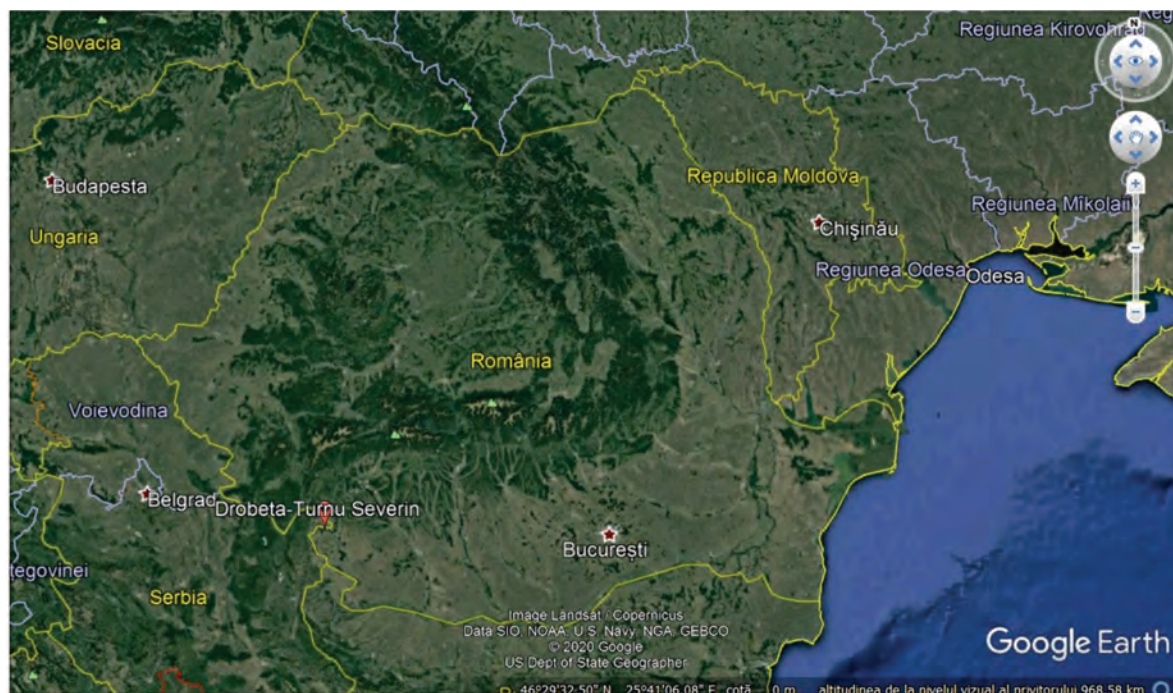
⁶⁵ Bălăceanu 2002, p. 146.

Bibliografie

- Altes Museum = Staatliche Museen zu Berlin, în Online collections, accesat 25.01. 2021, http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=RedirectService&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=3&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F
- Antonescu 1923 = Antonescu V., *Antichități romane din Turnu – Severin*, în CNA, IV, 2, 1923, p. 14–15.
- Aschengreen/ Boardman 2008 = K. Aschengreen, J. Boardman, *Ancient and Modern Gems and Jewels in the Collection of Her Majesty the Queen*, London 2008.
- Bălăceanu 2002 = Bălăceanu M., *Podoabe în Oltenia romană. Coliere*, în Drobeta, 11–12, p. 138–173.
- Bălăceanu 2006 = Bălăceanu M., *Podoabe de aur în Oltenia romană*, în Drobeta, 16, p. 76–82.
- Bărbulescu 1977 = M. Bărbulescu, *Cultul lui Herculeș în Dacia romană (I)*, în ActaMN, XIV, 1977, p. 173 – 194.
- Bărbulescu 1978 = M. Bărbulescu, *Cultul lui Herculeș în Dacia romană (II)*, în ActaMN, XV, 1978, p. 219 – 233.
- Bărbulescu 2003 = M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2003.
- Bărbulescu 2003a = Bărbulescu M., *Herculeș și Mercurius gubernator*, în *Funeraria Dacoromana. Arheologia funerară a Daciei romane*, Cluj- Napoca, 2003, p. 282 – 293.
- Benea 1977 = Benea D., *Câteva considerații cu privire la topografia Drobetei în secolele II–III*, în ActaMN, XIV, 1977, p. 133–145.
- Benea 2008 = Benea D., *Ateliere de prelucrare a bronzului, argintului și aurului în Dacia Romană, în Dacia în sistemul socio-economic roman. Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*, în BHAUT, IX, p. 107–179.
- Benea/ Tătulea 1975 = D. Benea, C. M. Tătulea, *Morminte de incinerare descoperite la Drobeta*, în Apulum, 13, 1975, p. 667–675.
- British Museum = British Museum, Collections on line, https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1814-0704-1634.
- Burda 1979 = S. Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979.
- Ciobanu 2018 = Ciobanu R., *Herculeș, supereroul Antichității*, în A. Timofan (ed.) *Pantheon 3D. I. Mituri Greco – Romane*, Cluj- Napoca, 2018, p. 36–39.
- Collins 2008 = Collins D., *Magic in the Ancient Greek World*, Oxford, 2008.
- Cucu 1893 = N. Cucu, *Plan Drobeta Turnu Severin*, în Colecția de planuri și cărți a Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Mehedinți, cota 122.
- Diaconescu 2018 = Diaconescu A., *Statueta votivă a lui Herculeș de la Apulum*, în A. Timofan (ed.) *Pantheon 3D. I. Mituri Greco- Romane*, Cluj- Napoca, 2018, p. 40–41.
- Diodorus Siculus = Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, în *Lacus Curtius*, accesat 25.01. 2021, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html.
- Dumitrașcu/ Mărghitu 2013 = Dumitrașcu A., Oanță Mărghitu R., *Fișa 119. Colier cu medalion. Drobeta Turnu-severin, jud. Mehedinți*, în *Aurul și argintul antic al României. Catalog de expoziție*, București, 2013, 488–489.
- Euripides = Euripides, *Heracles Mad*, Oxford, 1914.
- Facsády 2009 = Facsády A. R., *Aquincumi ékszerek. Jewellery in Aquincum*, Budapesta, 2009.
- Faraone 2013 = Faraone C. A., *Heracleian Labors on Ancient Greek Amulets: Myth into Magic or Magic into Myth?*, în Suarez E., Perez-Jimenez A. (ed.) *Mito y Magia en Grecia y Roma*, Barcelona, 2013, p. 85–102.
- Florescu/ Miclea 1979 = Florescu R., Miclea I., *Tezaure transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena*, București.

- Ghettty Images = P Ghettty Museum, *Resources*, accesat 25. 01. 2021, <https://www.getty.edu/>
- Golubović 2004 = Golubović S., *Jewellery and the costume decorations in the cremations graves from Viminacium*, *Anodos*, 3, 2004, p. 1- 76.
- Gołyźniak 2020 = Gołyźniak P., *Engraved gems and propaganda in the Roman Republic and under Augustus*, Oxford, 2020.
- Gramatopol, Crăciunescu 2008 = Gramatopol M., Crăciunescu V., *Les bijoux antiques de la collection Marie et G. Severeanu du Muséed'Histoire de la ville de Bucarest*, În: *Studia I. 1964–1969*, Braşov, 2008, p. 162–215.
- Gramatopol 1991 = Gramatopol M., *Artele Miniaturale în Antichitate*, Bucureşti, 1991.
- Hamat 2011 = A. C. Hamat, *Podoabe şi accesorii vestimentare feminine din Dacia romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Teză de doctorat mss., Timişoara, 2011.
- Hamat 2011a = Hamat A.C., *Influenţe elenistice în arta podoabelor din Dacia romană. Motivul „nodul lui Hercules”*, în *BHAUT*, XIII, 2011, 57–75.
- Hamat 2012 = A. C. Hamat, *Podoabe feminine descoperite pe teritoriul Drobetai antice. Podoabe pentru împodobirea capului şi a gâtului*, în *Drobeta*, 22, 2012, p. 112–145.
- Hamat 2013 = Hamat A.C., *Drobeta şi Stilul Policrom în arta bijuteriilor (Drobeta and the polychrome style in jewelry art)*, în *Drobeta*, XIII, 2013, p. 129- 140.
- Henig 1974 = Henig M., *A Corpus of Roman Engraved Gemstones from British Sites. Part I: Discussion*, Oxford, 1974.
- Hermitage Museum = Hermitage Museum, *Collections on line*, <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/18.+carved+stones/998469>.
- Kaic 2012 = Kaic I., *Roman Gems from the Limes in the Collection of the Archaeological Museum in Zagreb (Croatia)*, în *Proceedings of the 22nd International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012*, Bulletin of the National Archaeological Institute, vol. 42, Sofia 2015, p. 805–808.
- Kunsthistorisches Museum = Kunsthistorisches Museum, *Digital Museum*, <https://www.khm.at/en/explore/digital-museum/>.
- Lipka 2009 = Lipka M., *Roman Gods: A Conceptual Approach. (Religions in the Graeco-Roman World 167)*, Leiden/Boston, 2009.
- Marinoiu/ Hamat 2020 = Marinoiu V, Hamat A.C., *Piese de gliptică romană aflate în colecţia Muzeului Judeţean Gorj Alexandru Ştefulescu, din Târgu Jiu*, în *Banatica*, 30/1, p. 229–255.
- Marshman 2015 = Marshman I. J., *Making Your Mark in Britannia. An Investigation into the use of Signet Rings and Intaglios in Roman Britain*, ms., Leicester, 2015.
- Middleton 1891 = Middleton, J. H., *The Engraved Gems of Classical Times With a Catalogue of the Gems in the Fitzwilliam Museum*, Cambridge, 1891.
- Muntean 2017 = Munten L., *Moneda în aşezările Daciei Romane*, Iaşi, 2017.
- Nemeti 2005 = Nemeti S., *Sincretismul religios în Dacia Romană*, Cluj-Napoca, 2005, p. 137–141.
- Ota 2005 = Ota R., *O nouă statuetă a lui Hercules descoperită la Apulum*, în *Patrimonium Apulense*, V- VI, 2006, p. 47–52.
- Piso 2001 = I. Piso, *Inscriptions d'Apulum. Inscriptiones Daciae Romanae*, III/ 5, 1–2, Paris, 2001.
- Plutarch = Plutarch, *Theseus*, în *Perseus Digital Library*, accesat 25.01. 2021, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0067%3Achapter%3D30%3Asection%3D4>
- Popović 2001 = Popović I., *Late roman and early byzantine gold jewelry in National Museum in Belgrad*, Belgrad, 2001.

- Popović 2003 = Popović I., *Bijoux Romains dans les Balkans: traditions locales et influence de la romanisation*, Balcanica, 34, 2003, p. 39–62.
- Pseudo-Apollodorus = Pseudo-Apollodorus, *The Library*, în Perseus Digital Library, accesat 25.01. 2021, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0022:text=Library:book=2:chapter=5>.
- Richter 1956 = Richter G.M.A., *Catalogue of Engraved Gems: Greek, Etruscan, and Roman*. The Metropolitan Museum of Art, New York. Rome, 1956.
- Stîngă 2008 = Stîngă M., *Noi descoperiri arheologice întâmplătoare în perimetrul orașului antic Drobeta*, în Drobeta 18, 2008, p. 103–109.
- Trohani 2012 = Trohani G., *Câteva date despre familiile Grozovici și Pilidi, înrudite cu colecționarul inginer Constantin C. Orghidan, Schițe genealogice*, în CN, XVIII, 2012, p. 227–290.
- Țeposu-Marinescu 2000 = Țeposu-Marinescu L., Pop C., *Statuete de bronz din Dacia romană*, București, 2000.
- Vojvoda 2017 = Vojvoda M., *Coins of the Viminacium mint from the Pecine necropolis (Viminacium)*, în Archaeology and Science, 12/ 2016, 2017, p. 51–74.
- Vojvoda 2017a = Vojvoda M., *Coins of the Bithynian Mint of Nicaea from the Viminacium Necropolis of Pecine*, în Starinar, LXVII, 2017, p. 131–150.
- Zwierlein-Diehl 2007 = Zwierlein-Diehl E., *Antike Gemmen und ihr Nachleben*, Berlin- New York, 2007.
- Walters 1926 = Walters H.B., *Catalogue of Engraved Gems & Cameos, Greek, Etruscan & Roman in the British Museum*, Londra, 1926.
- Zellmann-Rohrer 2016 = Zellmann-Rohrer M.W., *The tradition of Greek and Latin incantations and related ritual texts from antiquity through the medieval and early modern periods*, Dissertation Thesisms University of California, Berkeley, 2016.

Pl. I. Orașul modern Drobeta Turnu- Severin, cu locațiile asociate discuțiilor, *apud* Google Earth, accesat la 25. 01. 2021; Modern city Drobeta Turnu- Severin with the locations associated with discussions, after Google Earth, accessed in 25. 01. 2021

Pl. II. Orașul modern care suprapune ruinele romane de la Drobeta și cu locația Str. Traian, nr. 147, *apud* Benea 1977, fig. 4; The modern city that overlaps the Roman ruins from Drobeta and the location of Traian street, no. 147, after Benea 1977, fig. 4.

Pl. III. Colierul cu pandantiv descoperit la Drobeta, colecția Muzeului Național de Istorie a României, nr. inv. C 491/1-3), © MNIR 2020, foto: Marius Amarie; The necklace with pendant discovered in Drobeta, the collection of the National Museum of History of Romania, no. inv. C 491 / 1-3), © MNIR 2020, photo: Marius Amarie.